

ГРИГОРІЙ
КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

Леонид Ушкалов
Григорій Квітка-Основ'яненко
Серія «Знамениті українці»

*Текст предоставлен правообладателем
http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5014728
Григорій Квітка-Основ'яненко: Фоліо; Харків; 2012
ISBN 978-966-03-5178-3*

Анотація

Григорій Квітка-Основ'яненко (1778—1843) – перший український прозаїк, талановитий драматург, творчість якого мала значний вплив на розвиток української літератури. Головним творчим принципом Квітка-Основ'яненко вважав «писання з натури», про те, що було йому знайоме і близьке. А знав він найкраще і любив свою рідну Харківщину, її природу, звичаї її мешканців, які стали героями його творів.

Беручи свої сюжети «виключно з життя народного», скаже перегодом Іван Франко, Квітка-Основ'яненко на ціле десятиліття випередив відповідні твори письменників «натуралістів»: Жорж Занд, Івана Тургенева, Федора Достоєвського та інших. Так чи ні, а нова українська література багатьма своїми рисами завдячує саме Квітці-Основ'яненкові. Недаром же Юрій Федькович назвав його ясним місяцем на небосхилі українського слова, а Михайло Драгоманов зарахував Квітку-Основ'яненка, поруч із

Тарасом Шевченком та Миколою Гоголем, до трійки найбільших українських класиків ХІХ століття.

Содержание

* * *

Конец ознакомительного фрагмента.

5

38

Леонід Володимирович Ушкалов Григорій Квітка- Основ'яненко

* * *

Один із найвидатніших українських письменників ХІХ ст. Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко народився 18 (29) листопада 1778 р. в селі Основа, яке було тоді за дві версти від слобожанської столиці – Харкова. Майбутній автор «Марусі», «Конотопської відьми», «Шельменка-денщика» й багатьох інших знаних усіма творів походив з давнього роду слобідсько-української козацької старшини (герб Квіток має елементи шляхетських гербів «Боньча», «Погонь», «Шеліга», а російське дворянство Квітки отримали в 1782 р.). Сам письменник у нарисі «Основание Харькова» подав родовід Квіток так. Мовляв, десь за часів Івана Грозного чи Бориса Годунова жив у Москві опальний боярин Афанасій, який змушений був тікати в Річ Посполиту. У Ризі він одружився з якоюсь німкенею і мав від неї двох синів: старшого Андрія та молодшого Григорія. Одного разу син поважного місце-

вого шляхтича дозволив собі непоштиво відгукнутися про росіян. Боярин викликав того чоловіка на шабельний поєдинок і вбив його. Афанасія кинули до в'язниці, де він і загинув, а його сина Григорія віддали як служку батькові загиблого шляхтича. Там він і зростав, терплячи всілякі знущання й приниження, аж поки не втік із захожими московськими ченцями, які відвели його в Коломну, в Богоявленський Старо-Голутвинський монастир (наприкінці XVIII ст. настоятелем цього монастиря буде дядько нашого письменника Наркис Квітка), де юнак постригся в ченці під ім'ям Онуфрія. За якийсь час молодий чернець вирушив до «руського Єрусалима» – Києва, та по дорозі затримався в безлюдній мальовничій місцині Дикого Поля. Тут отець Онуфрій збудував собі скит (перегодом, у 1673 р., на цьому місці виникне Старо-Харківський Преображенський, або Курязький, монастир). Тим часом доля його старшого брата Андрія була не менш карколомна. Коли польська влада почала переслідувати боярина Афанасія, його вірний слуга сховав Андрія й під виглядом прошака сяк-так допровадив до Києва. Там їх прийняв добрий пан Ясенковський. Старий слуга невдовзі помер, так і не встигнувши розповісти, що вони за люди. Сам же хлопець знав про себе тільки те, що звати його Андрієм, а батька всі звали «боярин». При хлопцеві був «довгий ланцюжок із чистого золота» (цю сімейну реліквію все життя буде носити сам Квітка-Основ'яненко), а на хресті, даному йому при хрещенні, можна було прочитати, що ім'я боярина –

Афанасій. Ото й усе. Ясенковський ніяк не міг вирішити, як же наректи хлопця. І тоді його донька запропонувала назвати малого Квіткою, бо він був красивий, мов квітка. Ясенковський доповів про цього прибульця київському воєводі, якому хлопець дуже сподобався, і він мав намір зробити його своїм ловчим. Та ще більше хлопець припав до душі пані воєводівій, що була православною руською шляхтянкою. Вона випросила малого Андрія для розваги своєї трирічної донечки Масі. Відтоді Андрій і Мася зростали разом і, коли стали дорослі, палко полюбили одне одного. У цей час несподівано помирає пані воєводова, а батько хоче видати панночку Масю заміж за якогось старого краківського сановника. Юнак і дівчина тікають із Києва, таємно вінчаються в Борисполі, а далі разом із дрібкою вірних козаків, переживши чимало пригод, вирушають у Дике Поле. Аж тут Масі прийшла пора народжувати, і валка зупинилась на тій місцині, яка отримає назву Основа. Люди почали потроху обживатись на новому місці, а одного разу Андрій Квітка з Божої ласки зустрів біля лісового джерела свого брата Григорія – теперішнього отця Онуфрія. І цього ж таки дня в Андрія та Масі народився син. Григорій порадив назвати його Афанасієм, адже це було 5(18) липня, коли Церква вшановує пам'ять преподобного Афанасія Афонського. Ось від цього сина Андрія та Масі, який згодом став суддею Харківського слобідського полку, і походить рід Квіток. Так завершує свій «старовинний переказ» Квітка-Основ'яненко.

Не підлягає сумніву, що цей пригодницький сюжет – плід поетичної фантазії. Принаймні він явно суперечить тому, що писав про свій рід дядько Квітки-Основ'яненка Ілля Іванович Квітка у своїх «Записках о слободских полках с начала их поселения по 1766 год», надрукованих у типографії Харківського університету 1812 р. За його словами, засновником роду був Опанас Квітка, який походив «з польського шляхетства». За часів царювання Олексія Михайловича він покидає «Польське королівство», стає підданим московського царя й служить йому як полковник Гадяцького полку. Там-таки, «на тогочасній Україні», у місті Умані, народився й син Опанаса Квітки – Семен. У 1666 р. Семен Опанасович (чи Афанасьєв) переселяється з Гадяча в Харків, де 1673 р. стає одним із сотників Харківського полку, а переюдом – полковим суддею (перші згадки про Семена Опанасовича як про полкового суддю припадають на 1697 р.). За часів полковництва Федора Донця-Захаржевського, того самого, що йому 1705 р. чернігівський поет Іван Орновський присвятив пишній польсько-латинський панегірик під назвою «Багатий сад...»¹, де вперше було подано розкішний опис Слобідського краю, Семен Опанасович Квітка зібрав

---

¹ (*Ornowski I.*) Bogaty w parentelę, sławę y honory wirydarz herbownemi wielmożnych ich mościow panów P. Zacharzewskich, porownie po swych kwaterach zasadzony rozami na ozdobę rodowitey, sławney y zamożney w honory prozapiey in triadę roz wysymbolizowanej lego Carskiego Naiasnieyszego maiestatu stolnika y połkownika Charkowskiego, wielmożnego iego mości pana P. Theodora Zacharzewskiego niesmertelnemu imieniu oyczysta muza... – Kiiów, 1705.

собі чималі маєтності довкола Харкова й Золочева, що стали основою статків роду Квіток. Очевидно, Федір Донець-Захаржевський усіляко підтримував свого полкового суддю, тим паче що той доводився йому шуряком. Семен Опанасович був, окрім усього іншого, добре освіченим чоловіком – недарма він дарував книжки бібліотеці Курязького монастиря. Серед синів Семена Опанасовича, мабуть, найдіяльнішим був Григорій, який спершу служив писарем Харківського полку, потім осавулом, а в 1713 р. став харківським полковником.

Він буде полковникувати в Харкові аж до 1734 р. Саме цей чоловік – прадід Квітки-Основ'яненка – почав підписуватись подвійним прізвиськом Квітка-Афанасьєв. Його брати теж обіймали високі посади в слобідських полках: Петро сотникував у Хорошеві, а Олексій – у Деркачах. Одного зі своїх синів – Романа – Григорій Семенович оженив на доньці вже покійного на ту пору Федора Донця-Захаржевського. Мабуть, саме тому село Основа (від початку воно називалось Основка), яке було власністю Донця-Захаржевського, у 1713 р. перейшло до Квіток. Щоправда, у нарисі «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии» Квітка-Основ'яненко стверджує, що Григорій Семенович купив Основу в Донця-Захаржевського. Роман спершу був золочівським сотником, потім полковим хорунжим та суддею. Старший син Григорія Семеновича – Іван, дід майбутнього письменника – одружився з онучкою відомого сподвижни-

ка гетьмана Мазепи Дмитра Горленка Парасковією Андріївною (її батько – прилуцький полковник Андрій Горленко, а мати – донька гетьмана Данила Апостола Марія). Спочатку він обіймав посаду валківського сотника, потім – обозного Харківського полку. 22 грудня 1737 р. був «пожалуваний полковником», тобто призначений на вакансію слобідського полковника, а 22 листопада 1843 р., згідно з грамотою імператриці Єлизавети Петрівни, став полковником Ізюмського полку. Іван Григорович мав добру освіту, вів власний щоденник («Літопис»), започаткований, певно, ще його батьком. Цей щоденник перегадом стане важливим джерелом інформації для Квітки-Основ'яненка. Наприклад, саме звідти він узяв сюжет своєї повісті «Панна сотниковна», а 11 червня 1832 р. у листі до Михайла Петровича Погодіна писав: «Газетні звістки про те, що в 1835 році має з'явитись якась жахлива комета, котра була в 1744-му, та породжені ними балачки, що вона пройде над нашими головами, розчахне навпіл землю, залле водою й таке інше, що в іноземних краях уже можна бачити її хвіст, змусили мене точнісінько скопіювати із нотаток мого діда її зображення й виписати всі події, які сталися того року. Чи не хотіли б ви, щоб заспокоїти марний страх, подати в „Молве“ замість паризьких мод *портрет* майбутньої комети...»². А якщо, мовляв, хочете, то вкажіть, що це взято з нотаток, «писаних у Харкові полковником Ізюмського слобідського полку Іваном Григо-

---

² Тут і далі іншомовні тексти подаю у власному перекладі. – *Авт.*

ровичем Квіткою». Іван Григорович помер 14 лютого 1751 р. Його відспівував у Харківському соборі Успіння Пресвятої Богородиці преосвященний Йоасаф Горленко. По собі Іван Григорович залишив шестеро синів: Григорія, Василя, Івана, Олександра, Федора та Іллю.

Батько Квітки-Основ'яненка, Федір Іванович, народився десь у 1744-му або 1745 р. У 1756 р., іще дитиною, завдяки дідовим та батьковим заслугам, а також клопотам рідні, він розпочав службу в Харківському козацькому полку в чині підпрапорного. Потім Федір Іванович стане суддею Харківського полку, а після скасування слобідських полків маніфестом Катерини II від 28 липня 1765 р. перейде на цивільну службу. Кажуть, що якийсь час він був навіть городничим.

У 1783—1798 рр. Федора Івановича обирали харківським повітовим предводителем дворянства. Крім того, він числився старшиною Чорноморського козацького війська, а також армійським полковим квартирмейстером. За свою ревну службу був нагороджений орденом св. Володимира 4-го ступеня. Федір Іванович мав неабиякі статки – тільки в основ'янському маєтку було близько шести сотень підданих, а його будинок, як свідчив протоієрей Микола Лашенко, «був цілком панський: великий, красивий і розкішний». Цікавився він і літературою. Скажімо, в листі до Погодіна від 3 травня 1841 р. Квітка-Основ'яненко писав про те, що в 1783 р., коли з'явилась віршована повість Іпполіта Богдано-

вича «Душенька» (вільний переспів повісті Лафонтена «Les amours de Psyche et de Cupidon»³), його батько мешкав у Санкт-Петербурзі. І він свідчив, що цей твір справив на публіку просто приголомшливе враження, а Богдановича зразу ж почали називати «генієм». Але вже тоді, мовляв, ходили чутки, що «Душеньку» написав не Богданович, а його юний протеже, якого той видавав за переписувача своїх творів. До кола приятелів Федора Івановича належали такі непересічні люди, як філософ Григорій Сковорода й військовий суддя (згодом – кошовий) Чорноморського козацького війська Антон Головатий. Сини Головатого під час навчання в «додаткових класах» при Харківському колегіумі жили в родині Квіток, а сам Головатий не раз бував у основ'янському маєтку, де його завжди радо зустрічали. Наприклад, коли він у 1792 р., повертаючись із Санкт-Петербурга до свого війська, заїхав на Основу, Федір Іванович зустрів його «по-старовинному, з гарматною стрільбою та хором музики». Узагалі, батько Квітки-Основ'яненка був дуже привітним чоловіком. Уже в 1817 р. Іван Вернет у статті «Мысли о Харькове», надрукованій на сторінках «Украинского вестника», згадував: «Я не бачив старого, схожого на нього за люб'язністю характеру, рідкісною простотою норову та вмінням, ніби жартома, виказувати корисну правду, а також за чудовим даром пристосовуватись до всякого віку». Федір Іванович помер 1807 р. в чині колезького радника.

---

³ «Любов Психеї й Купідона» (фр.).

Мати майбутнього письменника Марія Василівна (1746—1828) так само походила з давнього й заможного роду слобідської шляхти – Шидловських. Очевидно, вона була донькою поручика Василя Шидловського, згаданого 1767 р. в реєстрі дворян Ізюмської провінції. Це була жінка добре освічена (недаром вона стане однією з директрис Харківського інституту шляхетних панночок), а крім того, вольова, горда й самолюбива. Квітка-Основ'яненко в нарисі «Головатий» згадував, що в молодості вона не цуралася навіть суто чоловічих розваг: чудово їздила верхи, а ще «мала власну маленьку гвинтівку, вправно стріляла з неї й не раз влучала в птахів на льоту більш вдало, ніж мій батько та її брати – великі мисливці й вправні стрілки». Про цю її незвичну як для жінки пристрасть знали всі. Принаймні, вперше в житті побачивши Марію Василівну, Головатий одразу ж спитав: «Так се ви, пані, їздите на конях і лучче стріляєте, чим ваш Федор Іванович, се-бо і брати ваші, Николай Васильевич і Орест Васильевич?». А з другого боку, Марія Василівна була дуже набожна. Уже не схилі віку, 28 лютого 1814 р., вона подала єпископу Слобідсько-Українському та Харківському Аполлосу Терешкевичу ось таке прохання: «За християнським обов'язком, я маю щонайбільше бажання для порятунку своєї душі та для поминів свого чоловіка слухати в храмі божественну службу, але через слабкість мого здоров'я, пов'язану з літнім віком, не можу взимку бувати в прихідській церкві... Тому уклінно прошу ваше прео-

священство звеліти мені влаштувати в моєму будинку церкву во ім'я Покрови Пресвятої Богородиці». 8 серпня 1814 р. Священний Синод дав відповідний дозвіл, а вже 27 вересня протоєрей Андрій Прокопович освятив розкішну домашню церкву й відправив тут першу літургію. Ця церква існувала аж до смерті Андрія Федоровича Квітки й була закрита за розпорядженням преосвященного Інокентія Борисова 11 квітня 1844 р. Зрештою, рід Квіток узагалі славився своєю набожністю. Досить пригадати хоч би те, що бабуня письменника, дружина Івана Григоровича Квітки, Парасковія Андріївна Горленко, доводилася рідною сестрою видатному церковному діячеві, проповідникові й поету, авторові драми-мораліте «Війна семи рятівних чеснот із сімома гріхами смертними» святителю Йоасафові Горленку Горленко був вихованцем Києво-Могилянської академії, після закінчення якої тут-таки викладав, потому став настоятелем знаменитого Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, потім з волі імператриці Єлизавети Петрівни – намісником Троїце-Сергієвої лаври, і нарешті – єпископом величезної Белгородської та Обоянської єпархії, в якій було понад тисячу приходів. За часів свого архіпастирства Горленко часто гостював у сестри. Наприклад, у 1751 р. він тривалий час жив на Основі, оскільки сюди прибула його мати Марія Данилівна Апостол-Горленко. Саме сестрі Йоасаф Горленко незадовго до смерті признавався, що суворі аскетичні подвиги юності підірвали його здоров'я й не да-

ють тепер змоги дожити віку. Улюбленим племінником святителя Йоасафа був син Парасковії Андріївни й рідний дядько Квітки-Основ'яненка Микола, який 1 березня 1752 р. постригся в ченці під ім'ям Наркис (цього ж таки року Горленко висвятив його в ієродиякони), а впродовж 1770—1788 рр. був настоятелем Курязького монастиря й чимало зробив для процвітання цієї обителі. Як писав Квітка-Основ'яненко в 1838 р.: «Іконостас Преображенської церкви з прикрасами, які збереглися й дотепер, дзвіниця та огорожа довкола всього монастиря створені стараннями й коштом останнього архімандрита того монастиря Наркиса Квітки...». А ще він залишив прецікаві «келійні записки» про святителя Йоасафа. Останні роки життя (1789—1792) Наркис числився «на покої» в Харківському Покровському монастирі, а жив на Основі. Очевидно, саме в цей час він не раз спілкувався з майбутнім письменником, справивши на його світогляд помітний вплив. Тут-таки, на Основі, Наркис Квітка й помер 23 березня 1792 р. (похований за дозволом преосвященного Феоктиста Мочульського під алтарем прихідської церкви). Додаймо й те, що доньки Григорія Семеновича Квітки – Марія, яка постриглась у черниці після смерті свого чоловіка – бунчукового товариша Василя Андрійовича Гамалії, та Феодосія – були ігуменями Хорошівського Воскресенського монастиря, розташованого неподалік Харкова. Вступаючи до цієї обителі, вони, як свідчив Квітка-Основ'яненко, «приносили із собою значні кошти», зважаючи на що Хоро-

шівський монастир був «благоподобно влаштований».

З раннього віку Квітка-Основ'яненко мав дуже слабе здоров'я. Особливо діймала його золотуха. Ця хвороба зрештою призвела до того, що хлоп'я, ще будучи немовлям, утратило зір. Кажуть, що причиною сліпоти став ячмінець, з яким необережно повелася годувальниця малюка. Ні медики, ні знахарі не могли зарадити лиху. Зір повернувся до хлопця тільки десь у 1784 р. Тоді, як переказував відомий харківський поет і видавець Олександр Корсун, котрий близько знав Квітку-Основ'яненка, Марія Василівна повезла хлопця на прощу до Озерянської Богородичної пустині, що була розташована верстах у тридцяти від Харкова, за Мерефою, і де зберігалася чудотворна ікона Озерянської Божої Матері. Опинившись у храмі, Гриць раптом тихо спитав: «Матусю, а що то за образ?» «Хіба ж тобі видно?» – зойкнула Марія Василівна. «Так, мені розвиднілось!» – відповів малюк. Ця історія справила на Квітку-Основ'яненка невидне враження. У всякому разі, до кінця своїх днів він залишався надзвичайно набожним чоловіком. Між іншим, з очима нашому письменникові не таланило й перегодом – уже в юності він, маючи якийсь просто нездоланий потяг до вогню («Нехай мій біограф не забуде цього дивацтва...» – любив казати Квітка), таки втратить ліве око від вибуху пороху під час підготовки домашнього феєрверка.

Як стверджував палкий шанувальник таланту Квітки-Основ'яненка Пантелеймон Куліш, родина Квіток жила «про-

сто, по-старосвітськи, по-козачи», тож Гриць змалечку «чув у отецькій господі і всюди по околиці ширу українську мову... Звичаї ж у панів були, в щоденній житні їх, ті ж самі, що й у посполитих; і родини, і хрестини, і весілля, і похорони одбувались так само в панському домі, як і в простацькому, хіба з більшою пихою та достатком». Не дивно, що Квітка-Основ'яненко чудово знав і українську мову, і старі українські звичаї та обичаї.

Спочатку хлопець навчався вдома. Слід сказати, що в основ'янському маєтку Квіток була гарна бібліотека, де зберігалися, зокрема, документи з історії України доби Хмельниччини (чи навіть ранішого часу), родинний «Літопис», рукописи творів Йоасафа Горленка, частина так званого «Чугуївського листування», тобто офіційні папери чугуївського воеводи з другої половини XVII ст. (їхнім власником згодом стане саме Квітка-Основ'яненко). За якийсь час хлопець продовжить своє навчання в Курязькій монастирській школі, де ним буде опікуватися сам архімандрит Наркис. Костянтин Сементовський свідчив, що вже тоді Наркис Квітка «старався розвинути в дитини бажання вступити в монастир», тим паче що «після закінчення уроків усі діти мали бути присутні при богослужінні». Зрештою, Квітка так-таки й не спромігся на систематичну освіту. Уже будучи літнім чоловіком і відомим літератором, 15 березня 1839 р. у листі до Петра Олександровича Плетньова він напише: «Я й народився в той час, коли освіта не йшла далеко, та й міс-

це було для цього не надто вигідне; а ще хвороби з дитинства, бажання зректись світу, а може, і безтурботність та лінь, властиві тодішнім літам, – усе це спричинилось до того, що я не клопотався про майбутнє й легковажив навіть тим, що було під рукою й що міг би пізнати. Навчившись ставити карлючки, я подумав, що й так умію писати, що для мене цього досить; у подальші премудрощі я не входив і про називні, родові та інші відмінки чи про дієслова й вигуки не міг слухати терпляче. З такими знаннями письменників „не буває“. Молодість, пристрасті, обставини, служба змусили писати; але як? Я цим не переймався. *Еже писах, писах!*..»⁴. Це, звісно, перебільшення. Наш письменник, за слушним зауваженням Сергія Єфремова, був чоловіком «з добрими культурними традиціями». Людям, які особисто знали Квітку-Основ'яненка, найперше впадала в око його «духовна вченість», зокрема те, що він чудово розумівся на церковних книжках, а маючи просто феноменальну пам'ять, знав «не лише звичайну службу Божу, але навіть чимало святкових канонів». Крім того, він дуже любив історію. Недаром у своїх творах Квітка-Основ'яненко з неабияким знанням справи відтворює старовинний український побут, жваво переповідає слобідські легенди з доби колонізації краю, згадує чимало пам'яток української книжної старовини, наприклад, «Киево-Печерський патерик», «Книгу житій святих» Дмит-

---

⁴ Остання фраза – слова Пилата з Євангелії від Івана 19: 22: «Що я написав – написав!».

ра Туптала, акафіст святій великомучениці Варварі, духовні пісні Сковороди. Аж ніяк незгірше Квітка знав і народні пісні, думи, перекази, приказки, прислів'я тощо. А ще була музика. Недаром у нарисі «Головатый» Квітка згадував, як колись давно, ще в дитинстві, одна з його сестер виконувала на фортеп'яно сонату улюбленого учня Гайдна Ігнаца Плееля. Та й сам письменник чудово грав на фортеп'яно й флейті.

Коли хлопцеві виповнилось п'ятнадцять років, батьки, за порадою лікарів («для зміцнення здоров'я та для розради»), записали його на військову службу. Відтак з 11 грудня 1793 р. Квітка числиться вахмістром лейб-гвардійського кінного полку. Всього через три тижні, власне кажучи, 1 січня 1794 р., він стає капітаном. Потім «за слабкістю здоров'я» переходить на цивільну службу й два роки перебуває «не при справах» у харківському департаменті герольдії. 13 жовтня 1796 р. Григорій Квітка знов повертається до війська, ставши ротмістром Сіверського карабінерського полку, після цього указом імператора Павла I від 5 січня 1797 р. був переведений до Харківського кірасирського полку, а 27 січня цього ж таки року назавжди залишає військову службу. Зрештою, усі ці перипетії були чистою формальністю – насправді юнак ніде не служив, а тільки числився на службі в різних офіційних паперах. На ту пору йому вже виповнилося дев'ятнадцять років. І ось тоді він, здається, вперше виказав серйозний намір відійти від мирської суєти й прийняти чернечий постриг. Мабуть, до такого кроку Квітку-Основ'яненка спонукали і

сімейні традиції, і релігійне виховання, і його власна глибока набожність. Певну роль могла відіграти тут і моральна наука Григорія Сковороди, цього справжнього «ченця в миру», з яким Квітка не раз бачився в батьківському домі на Основі. Кажуть, що сам письменник переголом полюбляв розповідати про своє знайомство з мандрівним філософом, а будиши в добромум гуморі, дотепно імпровізував у сатиричному ключі його славнозвісну псалму «Всякому городу нрав і права». Утім батьки були проти, мотивуючи свою незгоду на постриг сина тим, що він іще надто юний задля того, щоб приймати таке відповідальне рішення. Подейкують, що Федір Іванович не тільки не дав на постриг свого благословення, але навіть заборонив синові ходити на його могилу, якщо він усупереч його волі таки стане ченцем. Так чи ні, молодий чоловік залишився жити на Основі. У цьому його житті був і основ'янський аматорський театр, і веселі розваги з товаришами, і приємне спілкування з жіноцтвом. Здається, одне-єдине, до чого прагнув у цей час наш письменник, – жити вільно й спокійно. Принаймні саме цим він пояснював своє небажання одружуватись. 7 грудня 1803 р. в листі до старого приятеля Андрія Владимірова Квітка писав: «Хто знає нас, той дивується, що я ще й досі не одружений. Відчуваю, що мати *гарну* дружину – велика втіха в цьому житті, але *це не моя справа!*.. Я бачу, як багато тих, хто кається після одруження, але ж, гадаю, не може бути в природі того, щоб розумний чоловік кався...». І трохи далі: «Жінок люблю як людей, а

не як жінок. І, здається, цим їх не ображаю. Гідним віддаю належне, та не хочу ризикувати власним спокоєм.

У ньому все моє щастя в цьому житті, а в майбутньому, сподіваюсь, і без них буде добре. Живу собі як хочу й, дякувати Богові, ніхто мене не силує змінити спосіб життя. Бачу мавп багато, та, на жаль, людей мало...».

Судячи з усього, Квітка просто чекав слушного часу, щоб постригтися в ченці. Невдовзі такий час настав. 4 травня 1804 р. Квітка подає єпископу Слобідсько-Українському й Харківському Христофору Судимі прохання, в якому сказано: «Я народився 1778 року, перебував на військовій службі, від якої в 1797 році за власним бажанням був звільнений. З того самого часу в мене з'явився намір прийняти чернецтво, але батьки та інші мої родичі, зважаючи на мій 19-літній⁵ вік, радили мені утриматись від такого кроку. Тепер же, коли я досяг 26-літнього віку й маю дозвіл від батьків..., прошу згідно з моїм бажанням призначити мене в Старо-Харківський Преображенський братський монастир на послух у надії отримати чернечий чин...».

Того ж таки дня преосвященний Христофор доручив Слобідсько-Українській духовній консисторії негайно розглянути «прохання капітана Квітки про прийняття його в Старо-Харківський монастир». У свою чергу консисторія, згідно з вимогою Духовного регламенту, направила в губернське правління запит, «чи нема бува в Квітки якихось

---

⁵ У Квітки-Основ'яненка помилково написано «17-літній».

важливих боргів або інших обставин, що стоять на заваді його вступу в чернецтво», а самого Квітку зобов'язала подати письмове свідоцтво, що «батьки не забороняють йому й не силують його йти в чернецтво». 30 травня 1804 р. губернське правління повідомило консисторію, що «жодних казенних чи партикулярних боргів за Григорієм Квіткою нема і що його батько, Федір Квітка, у поданому до земського суду поясненні написав, що ніяких причин, які б забороняли його синові вступити в чернечий чин, не існує, і він вступає туди з його дозволу». Тим часом до консисторії батьки подали окреме письмове свідчення, де сказано таке: «...Бачивши ще з 1797 року бажання нашого сина, відставного капітана Григорія, вступити в чернецтво, а також те, що воно й досі лишається незмінним, ми дозволили йому подати відповідне прохання на ім'я преосвященного Христофора». Далі йшли підписи «з прикладенням герба домашньої печатки». Свідками в цій справі виступили рідний дядько майбутнього письменника Ілля Іванович Квітка та старший брат Андрій, який на ту пору був майором.

Слід сказати, що, приймаючи чернечий постриг, Квітка-Основ'яненко, крім усього іншого, прагнув у такий спосіб посприяти кар'єрі свого старшого брата, якого він з дитинства просто обожнював і який справді сягне неабияких висот, ставши таємним радником⁶, цивільним губернатором

---

⁶ Цивільний чин III класу, який відповідав військовим чинам генерал-лейтенанта й віце-адмірала.

Пскова, сенатором. А ще дворянство Харківської губернії вісім разів буде обирати його своїм предводителем. У листі до Сергія Тимофійовича Аксакова від 3 жовтня 1831 р. Квітка-Основ'яненко з гордістю напише: «Учора в нас розпочалися дворянські вибори... Цього дня мій брат, який *сім триріч поспіль* служив губернським предводителем, потім був узятий у Псков губернатором і звільнився звідти минулого року, одностайно обраний і проханий прийняти посаду губернського предводителя на восьмий курс. Гадаю, це приклад унікальний!». Не випадково після батькової смерті наш письменник зречеться на користь брата своєї частини спадку. Син Андрія Федоровича Валер'ян Квітка розповідав про це так: «Спадок мого діда..., хоч і доволі значний, не був достатній для підтримання вимог щодо посади, яку обіймав мій батько..., якби його поділили порівну між обома братами. Дядько мій, без примусу й жодних вагань, відмовився від своєї частини... Ця жертва задовольняла, з одного боку, його сімейне честолюбство, а з другого – його любов і відданість братові. Старший брат був у його очах вищою істотою». Саме ці кошти дозволили Андрію Федоровичу Квітці облаштувати собі на Основі розкішний будинок, мати картинну галерею, кріпацький оркестр тощо. Коли в 1817 р. імператор Олександр I завітав до основ'янського помешкання Квітки, де все сяяло бронзою, дзеркалами й мармуром, він, подекують, з посмішкою спитав: «Чи я бува не в палаці?». А поруч буяв зеленню чудесний мальовничий сад, куди лю-

били ходити на прогулянку харків'яни. Як писав перегодом сам Квітка-Основ'яненко: «Неподалік міста знаходиться село Основа поміщика, таємного радника Андрія Федоровича Квітки, де сосновий гай, приємний для прогулянок, приваблює багатьох міських мешканців усіх станів, а ще більше – сад, у якому росте чимало екзотичних рослин, почасти привичаєних до тутешнього клімату. Серед багатьох рідкісних є „oxalis crenata“, ще недавно відома в Європі, а за своєю родючістю та смаком варта того, щоб бути культивованою для вживання в їжу»⁷. Цей сад був настільки багатий, що в 1823 р. друкарня Харківського університету навіть видала французькою мовою книжку під назвою «Каталог рослин саду пана предводителя дворянства Андрія Федоровича Квітки». Словом, старший брат Квітки-Основ'яненка, як казав Григорій Данилевський, «до кінця життя належав до кола найбільших харківських магнатів». І в місті, і в околицях його інакше й не називали, як «Андрій Федорович» – будь-хто знав, про кого мова. Тим часом сам письменник жив дуже скромно, займаючи невеличкий будиночок, який стояв окремо від панських палат...

24 червня 1804 р., отримавши доповідь консисторії та відповідні офіційні документи, преосвященний Христофор задовольнив прохання Квітки. Через кілька днів, 29 червня,

---

⁷ Квітка говорить тут про бульбоносну кислицю, яку можна вживати як картоплю і яку зараз культивують тільки на високогір'ях Центральної та Південної Америки.

згідно з консисторським наказом № 1254, він стає послушником Старо-Харківського Преображенського монастиря, розташованого за вісім верст од Харкова по дорозі на Полтаву та Київ у надзвичайно мальовничій місцині. З серпня ігумен монастиря Іларіон доповідав консисторії, що її указ про призначення сюди Квітки «одержаний, і йому, Григорію Квітці, за трапезою при всій братії прочитаний».

Утім до Курязького монастиря Квітка-Основ'яненко переселився значно раніше. Принаймні ще 6 травня 1804 р. він писав Андрію Владимирову: «Театр переминається і являє собою Старо-Харківський монастир. Ось де я опинився...». А далі просить приятеля не ображатись за те, що довго йому не писав. Це тому, каже Квітка, що «я був у безугавній тривозі аж до тих пір, поки справа не вирішилась. Я ще не постригся, живу в монастирі. А чи скоро буду пострижений, про те владика зна; цими днями, згідно з порядком, подав йому прохання про постриг. Ось як наші комедійними роз'їхались – усе комедія в цьому житті». А закінчує свого листа Квітка грайливо: «Пиши мені. Знаючи твою посаду⁸, не кажу – часто, а як тобі час дозволить. Ти не Савич Коренев⁹. Дуже хочу бути архієреєм у Воронежі, приїду в Острогоськ, то і його проклену разом з Пугачовим, сиріч віддам його сатані на погибель тіла, щоб дух спасся¹⁰. Не май

---

⁸ Владимиров служив в Острогоську повітовим суддею і справником.

⁹ Ідеться про їхнього спільного приятеля Олександра Савича Коренева.

¹⁰ Останні слова взято з Першого послання св. апостола Павла до коринтян,

через мене спокуси¹¹. Ченцям не заборонено жартувати». До речі, оцю звичку грайливо поєднувати крайнощі письменник збереже на все життя. Кажуть, нібито на його робочому столі в основ'янському кабінеті поруч з молитовником красувалася чорнильниця, що зображала ченця-пустельника, який несе сніп, а звідти виглядають ніжки юної селянки. Та й Квітчине послушництво було досить-таки «вільним». У його келії стояло фортеп'яно, на якому молодий послухник, котрий дуже любив музику, особливо ніжні звуки флейти, складав духовні концерти. Квітка часто бував удома, брав участь у всіляких громадських заходах. Наприклад, 17 січня 1805 р. він був присутній на пишній церемонії відкриття Харківського імператорського університету: феєрична ілюмінація, розкішне пошанування публіки, чудова ораторія, емблематичний апофеоз – імператор Олександр I у шатах Марса подає руку Аполлонові... Напевно, на цю урочистість його взяв із собою Христофор Сулима, з яким молодий послухник не раз їздив з монастиря до міста. У 1866 р. Григорій Данилевський писав, що харківські старожили ще й досі пам'ятають, як Квітка «в чорному смиренницькому вбранні їздив, стоячи на позадках карети преосвященного». На відкритті університету єпископ Сулима виголошував промову. Крім нього, виступали також попечитель універ-

---

5: 5.

¹¹ Парафраза Євангелії від св. Луки, 7:23. Пор.: «І блаженний, хто через Мене спокуси не матиме!».

ситету граф Северин Осипович Потоцький та ректор Харківського колегіуму Андрій Прокопович, який казав: «Настав світлий день жаданого благополуччя щасливої України. Запалені премудрими монархами зорі просвіти від сьогодні будуть сяяти в цьому місті у всій своїй красі». Мабуть, саме «зорі просвіти» поступово перетворили Харків не тільки на «українські Афіни», але й, за словами відомого бременського мандрівника Йоганна Георга Коля, який докладно описав рідне Квітчине місто в другій частині своєї книги «Reisen im Inneren von Ruffland und Polen»¹², на «одне з найцікавіших і найважливіших» міст усієї Російської імперії. Відтоді воно починає стрімко розвиватися, і Квітка вже під кінець життя, описавши красу, велич, розкіш і блиск Харкова, вигукне: «Столиця, слово честі, столиця!..» Принаймні це була інтелектуальна столиця «юга России», бо до Харківського учбового округу входили землі Слобідсько-Української, Орловської, Воронежської, Курської, Чернігівської, Полтавської, Миколаївської, Таврійської, Катеринославської губерній, Донського й Чорноморського козацьких військ. Територія цього округу, як з подивом писав перший ректор Харківського педагогічного інституту Крістоф-Дітріх фон Ромель у книзі «Erinnerungen aus meinem Leben und aus meiner Zeit»¹³, була майже такою самою, як уся Німеччина разом узята...

---

¹² «Поїздка до внутрішньої Росії та Польщі» (нім.).

¹³ «Спогади про моє життя та мій час» (нім.).

Та все-таки Квітці-Основ'яненкові не судилося стати ченцем. Уже 26 квітня 1805 р. він подає преосвященному Христофору нове прохання, в якому сповіщає: «...зважаючи на виниклі обставини й відчуваючи слабкість мого здоров'я, я змушений облишити» намір стати ченцем. Очевидно, для єпископа це було щось цілком несподіване. До того ж своє прохання Квітка подав не сам, а через руки чоловіка своєї сестри Марії штабс-капітана Григорія Івановича Зарудного. Сулима навіть засумнівався в тому, що такий поворот справи взагалі можливий. Тому він доручив благочинному Юану Курасовському з'їздити на Основу й спитати Квітку, «чи справді його прохання було доручене сину поміщика Зарудного для приносу мені й чи справді ним самим підписане?». 4 травня протоєрей Курасовський отримав від Квітки таке пояснення: «це прохання я точно підписав власною рукою та навіть уявити собі не міг, щоб виник у тому якийсь сумнів», а «через слабкість мого здоров'я» просив свого родича Зарудного вручити його єпископові. Тільки після цього, 5 травня 1805 р., Христофор Сулима постановив: «Прохача капітана Квітку... звільнити з монастиря без жодного стягнення та докору...». 16 травня указом № 938 Квітка був звільнений з Куразької обителі. Судячи з усього, на цю пору наш письменник з головою поринув у якісь інші справи. Принаймні він навіть не поцікавився офіційним документом щодо свого звільнення. Через півроку, 17 жовтня, консисторія повідомляла губернське правління, що Квітка ще й досі не з'яви-

вся, щоб забрати цей документ і заплатити за негербовий папір, витрачений на діловодство. І тільки 3 грудня губернське правління сповістило, що відповідні кошти (5 карбованців 34 копійки) з Квітки утримано, а його самого зобов'язано навідатись до консисторії й забрати документ. Так закінчилась історія Квітчиного послушництва в Куряжі.

Важко сказати, що саме стало причиною цього кроку, тобто що саме приховується за словами «виниклі обставини». У всякому разі, це мало бути щось значно серйозніше, ніж та анекдотична історія про кінець Квітчиного послушництва, яку переказав Григорій Данилевський. Мовляв, одного разу Квітка повіз на парі волів у Харків продавати виготовлені в монастирі діжки. На вулицях Харкова була страшенна грязюка, тож на ринковій площі віз застряг по самісінькі осі. Квітка нічого не міг удіяти. Хлопчаки, що збіглись подивитися на цю пригоду, пізнали його й почали гукати: «Квітка! Квітка!». Тоді послушник махнув на все рукою, кинув воза та й пішов собі на Основу. Можливо, тут не обійшлося й без стріли Амура. Недаром же свого часу Квітка написав епіграму на самого себе, де у формі подвійного акростиха подав ім'я якоїсь Паші:

Послушником я был, густа была брада
Амур пощекотал... спасению шабаШ!
Штандарт любви блеснул, иду служить сюда!

Ах! вечно ль буду я носить любви цеПь!¹⁴

Сам Квітка вже восени 1808 р. писав Владимирову про своє послушництво таке: «Після розлуки з тобою, не тому, що життя набридло, а тому, що хотів насолодитись ним і задовольнити мою давнішню схильність, я кинувсь риссю й скоком до обителі преподобних. Проживши років з півтора спокійно, радо й *весело*, я вже стукав було у ворота самітницького життя, аж тут попи, баби, ченці, чорти та інша наволоч, а перш за все поважні обставини, змусили мене, знявши чернечу машкару та зголивши бороду, надягти на себе маску Адольфа, кинутись у великий світ, ба навіть волочитись; це було на весіллі сестер». Кажучи про «маску Адольфа», Квітка має на думці персонажа дуже популярної російської народної драми «Царь Максимилиан», яку, можливо, грали й на сцені основ'янського театру. У ній юний син Максиміліана Адольф (він описаний так: «молодий, років 18, тоненький, голос тихий; після перебування у в'язниці дуже слабкий і виснажений») не схотів підкоритися волі батька, зректися Христа й молитись поганським ідолам. Можливо, називаючи себе Адольфом, Квітка-Основ'яненко хоче сказати, що ця переміна в його житті йшла всупереч батьківській волі. Але що воно було насправді, залишається таємницею...

---

¹⁴ «Послушником я був, густіла борода! / Амур полоскотав... спасінню тут шабаш! / Стандарт любові зблис, іду служити їй! / Ах! чи повік мені ланцюг любові той!» (Рос.)

Квітчин біограф Григорій Данилевський писав, що враження від життя в Куряжі, на лоні розкішної природи, «у самотині та молитві, надовго закарбувались у душі Основ'яненка й повсякчас відлунювали в його найкращих творах. До них належить переважна більшість елегійних Основ'яненкових повістей, чиї добрі, свіжі, повні любові посполиті герої та героїні зігріті цією щирою простою набожністю; саме такими є його славетні повісті „Маруся“, „Божі діти“, „Сердешна Оксана“ й „Ганнуся“». Той-таки Данилевський стверджував, нібито в перші роки після свого повернення з Куряжа Квітка все ще нагадував ченця-самітника: ходив по Основі з церковними ключами, а на празники дзвонив до обідні. Справа в тому, що вже невдовзі після повернення Квітки з Куряжа прихожани церкви Різдва св. Іоанна Предтечі, яку побудував батько нашого письменника, обрали його церковним старостою. Мабуть, ця посада була йому до душі, бо на ній він перебував чотири трирічні терміни поспіль. Він приходив на службу щонеділі та на кожен празник, співав на криласі. За цей час Квітка-Основ'яненко зібрав для своєї церкви 30 315 карбованців асигнаціями. Варто сказати, що його праця на користь храму не пройшла повз увагу церковного начальства. Ще 25 червня 1813 р. Христофор Сулима нагородив Квітку похвальною грамотою, а в 1821 р., за поданням єпископа Павла Саббатовського, він був нагороджений золотою медаллю – на ту пору доволі рідкісна відзнака. Зрештою, це був тільки один бік тодішнього Квітчиного

життя. Тим часом наш письменник сприймав світ у всіх його барвах, начебто якусь яскраву театральну виставу, де варто було спробувати себе в різноманітних амплуа. «Театр переміняється...» – певно, щоразу приказував він, беручись за якусь іншу справу. Здавалося, його енергії вистачає на все, а фантазія не знає меж. Зокрема, уже через кілька місяців після того, як він повернувся з Курязького монастиря, 27 грудня 1806 р., дворянство Харківського повіту обрало його провіантським комісаром у «міліції». Так називалось народне ополчення, скликане в ході підготовки до війни 1806—1807 рр. між Четвертою коаліцією європейських держав (Велика Британія, Пруссія, Саксонія, Росія та Швеція), з одного боку, і наполеонівською Францією – з другого. «Ось тут-то я, – писав Квітка Володимирову 14 листопада 1808 р., – знову вийшов на театр і грав немаловажну роль – роль управителя канцелярії повітового начальника, а потім бригадного. Усе кланялось, усе рекомендувалось, усе поважало. Ось би де подивитись на мене! Мені ж це було нудно, я із задоволенням займавсь паперами, відмовився від нагород і просив викреслити мене з реєстру чиновників, котрі мали отримати медалі, тому що я служив не заради вітчизни, а через мою приязнь до брата, хотів хоч трохи розділити й полегшити його труди». Так чи так, але, починаючи з 1806 р., Квітка-Основ'яненко буде віддавати багато сил і часу дворянській службі. Тільки-но закінчилися міліційні клопоти, як настала пора дворянських виборів. «Я, – писав Квітка в цьо-

му ж таки листі, – здавши міліційні справи, відпочивав, аж раптом скаче з міста гінець (і сповіщає), що я – *дворянський секретар!* Покректав, та не було ради – поїхав і знов узявся за перо». На цей час служба явно обтяжувала нашого письменника. Принаймні, щойно ставши секретарем та відправивши дворянську депутацію в Санкт-Петербург, він знайшов на своє місце підходящу заміну й одразу ж звільнився зі служби. Приводом було те, що в основ'янському маєтку нікому порядкувати – батько нещодавно помер, а Андрій Федорович у складі депутації поїхав до «північної Пальміри». Якийсь час Квітка-Основ'яненко спокійно жив собі на Основі, «мішаючи нудьгу із задоволенням». І ось якраз на цю пору йому запропонували стати директором Харківського театру.

Як писав сам Квітка-Основ'яненко в нарисі «История театра в Харькове», харків'яни пробували створити громадський театр іще наприкінці XVIII ст., десь за часів відкриття Харківського намісництва (1780). Перша тутешня театральна труппа складалася з дванадцяти чоловік, а очолив її колишній танцівник Санкт-Петербурзького театру Іваницький. Ця труппа ставила не лише п'єси, але й балети (очевидно, каже Квітка, то були дивертисменти), в яких з великим успіхом танцювала якась місцева малярівна. Але труппа не мала постійного приміщення й невдовзі розпалася. Кілька разів харків'яни пробували знов організувати театр, та не було ані приміщення, ані акторів, здатних грати на належному рівні. Ситуація змінилася на краще, коли 1789 р. «правителем»

Харківського намісництва став Федір Іванович Кишенський – чоловік надзвичайно активний, рішучий і діяльний (перед цим він був «наглядачем калмицького народу») і своїми «модернізаційними» заходами так «ощасливив» власних підопічних, що значна частина калмиків змушена була тікати світ за очі аж у пустелю Гобі). Саме бригадир Кишенський організував у Харкові бали, маскаради, а потім і театр, виділивши для цього з державної скарбниці сотню карбованців. Уже через місяць, у серпні 1791 р., під час Успенського ярмарку, у двоповерховій дерев'яній прибудові до генерал-губернаторського палацу, зведеної ще 1786 р., щоб імператриця Катерина II під час відвідин Харкова 11 червня 1787 р. могла зустрітися з місцевими дворянами й чиновниками, була зіграна перша вистава. Нею стала комедія в трьох діях Якова Княжніна «Неудачный примиритель, или Без обеда домой еду». Крім неї, на сцені Харківського театру йшли комедії того ж таки Княжніна «Хвастун» (наслідування комедії де Брьює «L'important de cour») та «Сбитенщик», «Вздорщина» Олександра Сумарокова, «Недоросль» Дениса Фонвізіна, одноактна опера-буф Еджідіо Дулі «Два охотника и молочница» («Les deux chasseurs et la laitiere»), комічна опера-парад Андре Гретрі «Говорящая картина» («Le Tableau parlant») тощо. Спершу в театрі грали тільки аматори, здебільшого молоді місцеві чиновники, до того ж не було жодної жінки. «Боже мене збав бути актрисою! – переказував Квітка слова тих паній, яким пропонували грати на сцені.

– У нужді буду заробляти шматок хліба, а на неславу не піду». Першою актрисою стала дуже вродлива циганка Єлизавета Гаврилівна Москвичова, яку харків'яни називали просто Лізкою. Особливо вдало вона виступала в ролі Анюти в комічній опері Олександра Аблесимова «Мельник – колдун, обманщик и сват». Може, саме її перегодом згадає один з персонажів Квітчиної комедії «Приезжий из столицы», мовляв, головні дійові особи не повинні танцювати на сцені. «Виняток цей дозволений самому тільки мельникові, зважаючи на те, що він тут напівп'яний. А в нас протанцює Ліза, маленька шельмочка», під звуки пісні «Я цыганка молодая». У 1795 р. в історії Харківського театру розпочинається етап антрепризи – власником театру став колишній актор Санкт-Петербурзького імператорського театру Трохим Васильович Константинов. На ту пору, як писав Квітка, «труппа була невелика, усього шестеро акторів та три актриси, але вони були згармонійовані якнайкраще». Крім того, з'явилися пишні костюми, нові декорації, нові п'єси, наприклад, комедія Вольтера «Нанина, или Побезденное предрассуждение» («Nanine, ou le Pejuge vaincu»). Чи не найбільшим досягненням цієї труппи була трагедія «Беверлей», після якої, за словами Квітки, Константинов, який грав головну роль, «бував хворий днів зо три». Але вже в листопаді 1796 р., по смерті імператриці Катерини II, коли була оголошена десятимісячна державна жалоба, театр припинив своє існування. Після цього в Харкові виступали тільки гастролери. Свою

діяльність Харківський театр відновив аж у 1808 р. Якраз тоді Квітка й отримав пропозицію стати одним з його директорів. «Дирекція знову влаштовуваного в Харкові театру, – писав він Владимирову, – зробила мені честь, запросивши в співчлени, але – не той час, не той дух». На заваді стали сімейні клопоти. «Сиджу собі, – продовжує Квітка, – зі своїми вдівцями та вдовами й горюю з ними, нікуди не їжджу, хіба що в театр, але не дивитись, а згадувати найприємніші минулі часи, коли ми жили в справжньому розумінні цього слова. Сусіди сміються, а мені сумно, та з тим і повертаюсь до своїх гірких співрозмовників». Хатні обставини були й справді вкрай несприятливі. У його сестри Парасковії дуже хворіла донька, чоловіка іншої сестри – Єлизавети – весь час перекидали по службі то в Грузію, то в Москву, то в Харків, то в Молдову, то в Санкт-Петербург, і родина ніяк не могла нагріти собі місце, у ще однієї сестри – Марії – щойно помер чоловік, той самий Григорій Зарудний, через якого Квітка передав колись преосвященному Христофору своє прохання про звільнення з Курязького монастиря. А крім того, старший брат Андрій, який перед цим поховав одне за одним четверо дітей, щойно повернувшись із Санкт-Петербурга, втратив і дружину Парасковію Миколаївну. Життя поверталось до нашого письменника своїм непривітним боком. Йому обридло все, навіть жінки, за якими в цей час Квітка, судячи з усього, неабияк упавав. «Життя обридло, – писав він, – і я ні в чому не знаходжу задоволення, навіть і з

жінками. Навіть і з жінками? Так. І з ними я розпрощався». А далі Квітка цитує початок свого грайливого «Воззвання к жінщинам», яке буде надруковане значно пізніше, у січневому числі «Харьковського Демокрита» за 1816 р.: «Волосы седеют, / Зубы уж падут, / Душеньки, прощайте, / Не могу любить. / Обожал я Машу, / Кате строил кур, / Чуть не застрелился, / Надю как узнал...».¹⁵

---

¹⁵ «Волосся сивіє, / І зуби випадають, / Прощайте, душеньки, / Не можу вже любити. / Боготворив я Машу, / До Каті загравав я, / І ледве не застреливсь, / Як Машу був пізнав» (рос).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.